

УДК343.9:[343.37+343.55](477)»193”

DOI: 10.26565/2227-6505-2020-30-03

ПРОТИДІЯ ЗЛОЧИННОСТІ В УКРАЇНСЬКІЙ РСР У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ 1930-Х РОКІВ

В. А. Греченко

Харківський національний університет внутрішніх справ

e-mail: grechenko18@gmail.com, ORCID:<http://orcid.org/0000-0002-6046-0178>

Сьогодні є значна кількість публікацій, присвячених радянській історії 1930-х років, проте основна увага в них приділяється посиленню тоталітарного режиму та репресіям 1937-1938 років, а проблеми боротьби зі злочинністю посідають незначне місце.

Мета дослідження. Враховуючи недостатню розробленість теми, автор поставив собі за мету висвітлити роль міліції в протидії деяким видам злочинності у другій половині 1930-х рр. Ця проблематика є достатньо широкою, тому ми спеціально не досліджували деякі з напрямів діяльності міліції в цей час, зокрема боротьбу проти бандитизму, протидію економічній злочинності та роль міліції в репресіях 1937-1938 рр., оскільки це є предметом інших наших наукових розвідок.

Методологія дослідження. Зasadничим методологічним принципом дослідження для автора був історизм. Ми намагалися відстежувати процеси, події і факти у хронологічній послідовності з урахування тогочасної суспільно-політичної ситуації. Метод порівняння дозволив розглянути загальне й особливе в діяльності міліції різних регіонів республіки та відмінності у протидії різним видам злочинів.

Наукова новизна статті полягає в тому, що в ній уперше в історичній літературі розкрито діяльність міліції щодо протидії злочинності у другій половині 1930х рр. Набули подальшого розвитку питання, які стосувалися кримінально-правової доктрини радянської держави цього часу, методів роботи міліції, доповнено матеріали, пов'язані з удосконаленням роботи слідчих, дільничних інспекторів. У статті розкрито основні напрями діяльності міліції щодо протидії деяким видам злочинів в УРСР у другій половині 1930-х років. У цей час закінчився відносно «ліберальний» період в історії радянського законодавства. Вважалося, що у зв'язку із завершенням будівництва соціалізму в СРСР головні причини злочинності, пов'язані зі спадщиною царизму, в цілому усунені і настав час якнайшвидшої ліквідації самої злочинності, хоча саме тоді з'явилися і нові види злочинів: 1. злочини, пов'язані з паспортизацією (підробка, продаж і купівля, крадіжка паспортів); 2. порушення статуту сільськогосподарської артілі, порушення радянської і колгоспної демократії; 3. саботаж стаханівського руху, переслідування стаханівців. У статті показано, як здійснювалася протидія хуліганству, наркоманії, крадіжкам, як змінювалося ставлення до злочинності неповнолітніх і методи боротьби з нею.

1936 року була прийнята нова Конституція СРСР, а 1937 р. – нова Конституція УРСР. У них проголошувалися широкі права радянських громадян, але насправді вони не реалізовувалися, ставши ілюстрацією до зневажання закону і правопорядку. Проте було б перебільшенням вважати, що в державі була повна правова анархія та розгул злочинності.

Висновки. У другій половині 1930-х рр. міліція, незважаючи на масові репресії та певну невизначеність долі багатьох своїх працівників, продовжувала протидію злочинності. Певна увага приділялася поліпшенню роботи слідчих, дільничних інспекторів, агентурно-інформаційній роботі, залученню громадськості до протидії злочинності. У результаті вдалося досягти певного зменшення загального рівня злочинності.

Ключові слова: Україна, 1930-ті роки, протидія злочинності, НКВС, міліція, охорона громадського порядку.

На сегодняшний день имеется значительное количество публикаций, посвященных советской истории 1930-х годов, однако основное внимание в них уделяется усилению тоталитарного режима и репрессиям 1937-1939 гг., а проблемы борьбы с преступностью занимают незначительное место.

Цель исследования. *Учитывая недостаточную разработанность темы, автор поставил своей целью раскрыть роль милиции в противодействии некоторым видам преступности во второй половине 1930-х гг. Эта проблематика является достаточно широкой, потому мы специально не исследовали некоторые из направлений деятельности милиции в это время, в частности борьбу против бандитизма, противодействие экономической преступности и роль милиции в репрессиях 1937-1938 гг., поскольку это является предметом других наших научных разведок.*

Методология исследования. *Основополагающим методологическим принципом исследования для автора был историзм. Мы пытались исследовать процессы, события и факты в хронологической последовательности, с учетом тогдашней общественно-политической ситуации. Метод сравнения позволил рассмотреть общее и особенное в деятельности милиции разных регионов республики и отличия в противодействии разным видам преступлений.*

Научная новизна *статьи заключается в том, что в ней впервые в исторической литературе раскрыта деятельность милиции относительно противодействия преступности во второй половине 1930х гг. Дальнейшее развитие получили вопросы, которые касаются уголовно-правовой доктрины советского государства этого времени, методов работы милиции, дополнены материалы, связанные с усовершенствованием работы следователей, участковых инспекторов.*

В статье раскрыты основные направления деятельности милиции относительно противодействия некоторым видам преступлений в УССР во второй половине 1930-х годов. В это время закончился относительно "либеральный" период в истории советского законодательства. Считалось, что в связи с завершением строительства социализма в СССР главные причины преступности, связанные с наследием царизма, в целом устранены, и пришла пора быстрой ликвидации самой преступности, хотя в это время появились и новые виды преступлений: 1. преступления, связанные с паспортизацией (подделка, продажа и покупка, кража паспортов); 2. нарушение устава сельскохозяйственной артели, нарушения советской и колхозной демократии; 3. саботаж стахановского движения, преследования стахановцев. В статье показано, как осуществлялось противодействие хулиганству, наркомании, кражам, как менялось отношение к преступности несовершеннолетних и методы борьбы с ней. В 1936 году была принята новая Конституция СССР, а в 1937 г. новая Конституция УССР. В них провозглашались широкие права советских граждан, но в действительности они не реализовывались, став иллюстрацией к пренебрежению закона и правопорядка. Однако было бы преувеличением считать, что в государстве была полная правовая анархия и разгул преступности.

Выводы. *Во второй половине 1930-х гг. милиция, невзирая на массовые репрессии и некоторую неопределенность судьбы многих своих сотрудников, продолжала противодействие преступности. Определенное внимание уделялось улучшению работы следователей, участковых инспекторов, агентурно-информационной работе, привлечению общественности к противодействию преступности. В итоге удалось достичь некоторого уменьшения общего уровня преступности.*

Ключевые слова: *Украина, 1930-е годы, противодействие преступности, НКВД, милиция, охрана общественного порядка.*

For today there is a far of the publications sanctified to soviet history of 1930th. However basic attention in them is spared there are 1937-1939 to strengthening of the totalitarian mode and repressions. And the problems of combating crime have received little attention.

Research aim. *Taking into account insufficient worked out of theme, an author put an aim to itself to light up the role of militia in counteraction to some types of criminality in the second half 1930th. This range of problems is wide enough, that is why we specially did not investigate some of directions of activity of militia at this time, in particular fight against gangsterism, counteract to economic criminality and role of militia in repressions 1937-1938, as it is an object other our scientific researches.*

Research methodology. *The fundamental methodological principle of the study for the author was historicism. We tried to study the processes, events and facts in chronological order, taking into account the then socio-political situation. The method of comparison allowed to consider the general and special in activity of militia of different regions of the republic and differences in counteraction to different types of crimes.*

The scientific novelty of the article is that for the first time in the historical literature it reveals the activities of the police in combating crime in the second half of the 1930s., related to improving the work of investigators, district inspectors.

In the article basic directions of activity of militia are exposed in relation to counteraction to some types of crimes in Ukraine, in the second half of 1930th. In this time a "liberal" period made off relatively in history of soviet legislation. It was considered that in connection from completion of building of socialism in the USSR the main causations of crime, related to the inheritance of, are czarism on the whole removed, and the pore of the most rapid liquidation of criminality came, although at this time appeared and new types of crimes : 1. crimes related to the passport system (imitation, sale and purchase, theft of passports); 2. violation of charter of agricultural artel, violation of soviet and of a collective farm democracy; 3. sabotage of Stakhanovsky motion, pursuit of Stakhanov' s men. New Constitution of the USSR was accepted in 1936, and in 1937 is new Constitution of Ukraine. For them wide rights for soviet citizens were proclaimed, but in reality they were not realized, becoming illustration to neglect of law and law and order. However would be an overstatement to consider that there was complete legal anarchy and raging of criminality in the state .

Conclusions. *In the second half 1930th a militia, without regard to mass repressions and certain vagueness of fate of many workers, continued counteraction to criminality. Certain attention was spared to the improvement of work of investigators, district inspectors, secret-service-informative work, bringing in of public to counteraction to criminality. In the total it was succeeded to attain some reduction of general level to criminality.*

Keywords: *Ukraine, 1930, counteraction to criminality, NKVS, militia, protection of public order.*

Грунтовне дослідження історії розвитку вітчизняних правоохоронних органів обумовлене нагальною суспільною потребою. Неможливо планувати розвиток суспільства, не забезпечивши безпеку його існування, а це, своєю чергою, неможливо без осмислення уроків минулого, а отже, вивчення історичного досвіду регулювання способів підтримки громадського порядку є важливим і значущим.

Деякі аспекти цієї теми досліджували І.Г. Білас [3], А. Є. Шевченко [24], П.П. Михайленко [12], І.В. Павловська [19], О.М. Бандурка та В.А. Греченко [2]. Проте робота І.Г. Біласа присвячена діяльності правоохоронних органів лише в Західній Україні, стаття П.П. Михайленка є достатньо коротким оглядом діяльності міліції за більш значний період, ніж той, який розглядається в цій статті. І.В. Павловська розглядає в основному тільки один з історико-правових аспектів діяльності міліції, а в нашій попередній публікації досліджено діяльність міліції лише за 1937-й рік. Ця стаття є продовженням нашої ж розвідки про діяльність міліції щодо протидії злочинності у середині 1930-х рр. [5]. Із зарубіжних дослідників цю тему вивчали Луїза Шеллі (Louise Shelley), яка опублікувала монографію «Поліціювання радянського суспільства: Еволюція державного контролю» (Policing Soviet Society: The Evolution of State Control) [25], а також певною мірою Ольга Семухіна, що тепер працює в США (Olga B. Semukhina), яка оприлюднила у співавторстві з Рейнольдсом

(Kenneth Michael Reynolds) монографію «Розуміння сучасної російської поліції» («Understanding the Modern Russian Police», 2013) [26], де один з підрозділів (2.3.), обсягом у 8 сторінок (с.46-54), присвячений трансформації радянської міліції при Сталіні (1930-ті рр. – 1953). Звичайно, що такий обсяг не дає змоги достатньо висвітлити проблему, а лише коротко окреслює її.

Враховуючи недостатню розробленість теми, автор поставив собі за мету висвітлити роль міліції в протидії деяким видам злочинності у вказаний період. Ця проблема є достатньо широкою, тому ми спеціально не досліджували деякі з напрямів діяльності міліції в цей час, зокрема боротьбу проти бандитизму, протидію економічній злочинності та роль міліції в репресіях 1937-1938 рр., оскільки це є предметом інших наших наукових розвідок.

Наукова новизна статті полягає в тому, що в ній уперше в історичній літературі розкрито діяльність міліції щодо протидії злочинності в другій половині 1930-х рр. Набули подальшого розвитку питання, які стосувалися кримінально-правової доктрини радянської держави цього часу, методів роботи міліції, доповнено матеріали, пов'язані з удосконаленням роботи слідчих, дільничних інспекторів.

Аналіз злочинності вказаного періоду ускладнюється браком статистичних даних через певні суб'єктивні причини, викликані як загальним ставленням до «незручної статистики», так і тодішньою кримінально-правовою доктриною держави, що вважала злочинність невласивою соціалізму і «пережитком капіталізму».

Одним з найважливіших напрямів протидії злочинності у другій половині 1930-х років була боротьба з хуліганством. Це явище продовжувало бути масовим і погіршувало якість життя рядових громадян. Тому керівні органи змушені були вжити більш суворі заходи проти хуліганства. Постановою ЦВК і РНК СРСР від 29 березня 1935 року «Про заходи боротьби з хуліганством» максимальний термін покарання був піднятий до 5 років [14, ст.141].

Начальник управління робітничо-селянської міліції Москви Л. Д. Вуль в огляді «Хуліганство в Москві і боротьба з ним», укладеному в травні 1935 року, писав: «Хуліганство у нас є однією з форм опору дрібнобуржуазної стихії, що протиставляється свідомій пролетарській дисципліні, необхідній для колективної праці». Як бачимо, усе знову зводилося до класового підходу. Проте які б не висувалися теорії, на практиці все виглядало дуже сумно: «До останнього часу, – повідомляв Вуль, – хуліганство в Москві було дуже поширене. За останній рік воно дало навіть значне зростання, і тому боротьба з ним займає одну з найважливіших ділянок роботи московської міліції. 1934 р. в порівнянні з 1933 р. дав 40% збільшення випадків прояву хуліганства. При цьому злісні прояви хуліганства, карані в кримінальному порядку, збільшилися на 44,7%, незлісні форми, що підпадають під дію обов'язкової постанови Мосради, дали зростання на 35%. У 1935 р. спостерігається подальше безперервне зростання злісного хуліганства, і середнє щомісячне число притягнених в кримінальному порядку за хуліганство, що складало в 1933 р. 817 осіб, в 1934 р. зросло до 1182 осіб і в 1935 р. до 1524 осіб» [7, с.49].

Те, що відбувалося в Москві, не було винятком. Це була типова ситуація для 1930-х рр. Ветеран міліції, підполковник міліції С.К. Улановський, який служив на Донеччині у 1930-ті роки, згадував, що у той час на Донбасі масові бійки спалахували часто і часто ж закінчувалися великими неприємностями. Ходили «вулиця на вулицю», «селище на селище». У безглузких бійках іноді брали участь кількасот осіб, озброєних хто прутом, хто ножем, самопалом, а хто револьвером. Після побоїщ були й поранені, й убиті. Іноді такі масові бійки спеціально організували рецидивісти з метою залякати населення та своїх конкурентів [8, с. 293, 294].

Для зменшення рівня злочинності керівництво НКВС СРСР пішло перевіреним шляхом: застосування репресій та залякування. Нарком внутрішніх справ СРСР Г.Г. Ягода у промові на одній з нарад з керівниками міліції у квітні 1936 р. висловлював впевненість, що «постанова про застосування вищої міри покарання у ряді міст за грабіж з насильством

повинна привести до того, щоб повністю ліквідувати грабежі як озброєні, так і незброєні» [27, арк.19].

Проте заходи, вжиті у 1935 р., не дали очікуваних результатів, тому 10 серпня 1940 р. було видано указ Президії ВР СРСР «Про кримінальну відповідальність за дрібні крадіжки на виробництві і за хуліганство». Указ визначив, що «хуліганські дії, здійснені в громадських місцях, на підприємствах або установах, караються ув'язненням строком на 1 рік, якщо з урахуванням їх характеру не тягнуть за законом тяжчого покарання» [18]. Цього ж 1940 року статті Кримінального кодексу УСРР 1927 року були приведені у відповідність із союзним указом, через що абсолютно невинувато дрібне хуліганство довгі 16 років прирівнювалося до кримінально-карного діяння. Справи про хуліганство слухалися без попереднього розслідування, у спеціально створених так званих чергових камерах народних судів. За нецензурну лайку в громадському місці давали рік в'язниці, звичайним же вироком за хуліганство було п'ять років позбавлення волі з подальшою п'ятирічною заборонаю на проживання в головних містах СРСР.

Тільки за період із прийняття цього акту і до 1 січня 1941 року до судової відповідальності було притягнуто за хуліганство 131 724 осіб, за дрібні крадіжки – 29 020 осіб.

Але при цьому були й певні ексцеси. Газета «Вісті ВУЦВК» в номері від 15 жовтня 1940 р. повідомляла: «В результаті здійснення Указу кількість випадків хуліганства на Полтавщині різко зменшилася. В липні по області було 73 випадки хуліганства, а у серпні – 39. Майже зовсім вивелось хуліганство з поножовщиною, бійками. За вересень на Полтавщині зареєстровано лише один такий випадок. Проте є інше. Ряд громадян, зокрема тих, що потерпіли від хуліганів, відмовились прийти в суд, щоб дати свої свідчення. Ми зацікавились цим. Виявилось, що деякі судді вчиняють допит «з пристрасною» не хуліганам, а свідкам, потерпілим. Ось характерний факт. Міліція затримала відомого хулігана Д. Долгіна, який в саду ім. Луначарського нахабно приставав до громадянок С. і Л. У міліції хуліган не вгамувався і продовжував бешкетувати, вдарив чергового по району міліції тов. Гаркавенка. Хулігана довелося зв'язати. Яким же було здивування присутніх на суді, коли довести «невинуватість» Долгіна з'явилися щось із десятків свідків – його друзі, яких навіть і не було на місці злочину. Ці «свідки» ще до суду погрожували потерпілим С. і Л. і вимагали не свідчити проти хулігана. Гр. Л., злякавшись погроз, змушена була негайно ж виїхати з Полтави, а гр. С. ще раз була попереджена «свідками» перед початком судового засідання. Суддя 3-ої дільниці Винокурова замість того, щоб досконало розібратися у справі, вчинила такий допит гр. С., що важко було розібратися, кого ж судять – злочинця, чи ... потерпілу. Хуліган і «свідки» торжествували. І не дарма. Повернувшись з дорадчої кімнати суддя оголосила злісному хуліганові виправдувальний вирок...» [20]. Таким чином, мав місце тиск на суд та залякування свідків та потерпілих, але заходів щодо виправлення цієї ганебної ситуації вжито не було.

Фактично на практиці після спаду кампанії 1940 року дрібне хуліганство виявилось безкарним, оскільки кримінального покарання за лихослів'я і т. ін. не застосовувалося, а адміністративного не існувало. Тому хулігани нахабно співали:

*Революция была, нам же воли не дала:
Была у нас полиция, вдвойне строга милиция.
Я по улице пройду, что-нибудь да сделаю,
Что милиция мне скажет, я ей ножик покажу.*

Ще одним важливим напрямком діяльності міліції в цей час була протидія злочинності неповнолітніх. Слід зазначити, що в другій половині 1930-х років ставлення до злочинності неповнолітніх і методи боротьби з нею, як і зі злочинністю в цілому, зазнають серйозних змін. Закінчився відносно «ліберальний» період в історії радянського законодавства. Було констатовано, що у зв'язку із завершенням будівництва соціалізму в СРСР головні причини злочинності неповнолітніх, пов'язані зі спадщиною царизму, у цілому усунені, і настав час якнайшвидшої ліквідації самої злочинності. «М'якотіла» політика колишніх років була

піддана критиці, і маятник гойднувся від профілактичних і лікувально-виховних заходів у бік примусово-репресивних заходів щодо дій підлітків, що вчинили правопорушення [9, с.95].

7 квітня 1935р. ЦВКі РНК СРСР прийняли сумнозвісну постанову «Про заходи боротьби зі злочинністю серед неповнолітніх», у якій зокрема вказувалося: «1. Неповнолітніх, починаючи з 12-річного віку викритих в здійсненні крадіжок, у спричиненні насильства, тілесних ушкоджень, каліцтв, у вбивстві або в спробі до вбивства, притягувати до кримінального суду із застосуванням усіх заходів кримінального покарання» [13]. Роз'яснюючи цю постанову, орган Прокуратури СРСР – часопис «За социалистическую законность» – писав: «Лібералізм і «ліві» заскоки відносно підлітків проявилися не лише в школах. Певні дефекти в цьому відношенні були і в нашому кримінальному законодавстві. Так, був встановлений украй високий вік повної кримінальної відповідальності неповнолітніх. Більше того, навіть особи у віці від 16 до 18 років не могли бути засуджені не лише до вищої міри покарання, який би жахливий і огидний злочин вони не скоїли, але й при призначенні їм покарання у вигляді позбавлення волі суд був пов'язаний достатньою мірою безглуздими арифметичними операціями обов'язкового формального пом'якшення покарання» [1, с. 11]. Як видно з цієї публікації, автор обурюється з того, що суд не може прийняти рішення про застосування вищої міри покарання – розстрілу – до злочинців у віці від 16 до 18 років. Узагалі це відбивало основну тенденцію, що домінувала в тогочасній кримінально-правовій доктрині тоталітарної держави, а також загальну соціально-психологічну ситуацію другої половини 1930-х рр. у радянському суспільстві, де звичним став заклик до посилення репресій та застосування вищої міри покарання. Водночас слід зазначити, що основна думка автора цієї статті щодо посилення репресій проти злочинців не була безпідставною, про що, зокрема, свідчать наведені вище дані стосовно масового хуліганства.

З нових видів злочинів, особливо характерних для даного моменту, вказувалося на такі: 1. Злочини, пов'язані з паспортизацією (підробка, продаж і купівля, крадіжка паспортів). 2. Порушення статуту сільськогосподарської артілі, порушення радянської і колгоспної демократії. 3. Саботаж стаханівського руху, переслідування стаханівців [6, с.146]. Виникнення цих видів злочинів було пов'язане з новою соціально-політичною ситуацією в державі: уведення паспортної системи, створення колгоспів, чим була незадоволена значна частина селян, виникнення стаханівського руху та протидія йому, оскільки це було пов'язане з переглядом норм обсягу праці й тарифів. Спротив стаханівському руху чимось нагадував луддизм у Великій Британії на початку XIX ст., коли за псування машин засуджували до смертної кари. Активно боротися з супротивниками стаханівського руху закликав Й. Сталін, який, виступаючи на Першій Всесоюзній нараді стахановців 17 листопада 1935 р., розповів, як у наркоматі шляхів сполучення «дали в зуби» тим, хто не розумів необхідності «перебудуватися на стаханівський лад» [23, с. 505]. Упродовж 1936 р. часопис «Советская юстиция» (Москва, виходив 36 разів на рік) в кожному номері наводив приклади з судової практики у справах про протидію стаханівському руху.

Слід зазначити, що у відомчих часописах і в 1937 р. продовжували розміщувати статистику щодо злочинності в СРСР. Так, журнал «Социалистическая законность» у №11 за 1937 р. повідомляв, що за 1934-1936 рр. найбільш значне зниження дають майнові злочини, різні види вбивств і важкі тілесні ушкодження. Так, наприклад, за 1934-1936 рр. кількість незброєних пограбувань скоротилася на 66,4%, озброєних – на 69,8%, крадіжок – 5,2%. Крадіжки худоби знизилася майже в 5 разів, підпали – у 4 рази. Ще цікавішими є дані, що стосуються закону від 7 серпня 1932 р., – про охорону суспільної (соціалістичною) власності. Якщо прийняти число засуджених у 1933 р. згідно із законом від 7 серпня 1932 р. за 100%, то в 1935 р. по РРФСР було засуджено лише 8% від цієї кількості. За час з першою половиною 1935 р. по 1936 р. число засуджених по тому ж РРФСР скоротилося в 3 рази, а по УРСР – 4 рази [10, с.83].

Але ці цифри не можна вважати цілком достовірними. Слід врахувати, що йшов 1937 рік – ювілейний рік 20-річчя Жовтневої революції, а також це був рік піку репресій. Тому

оприлюднювалася ще більш парадна статистика, ніж звичайно: рівень злочинності зменшувався і в рази. У протилежному випадку автор тієї статті опинився б в ув'язненні або взагалі серед неживих.

Тому в пресі нерідко повідомлялося і про успіхи в перевихованні злочинців. Відомча газета НКВС на Донеччині – «На страже социалистического Донбасса» – повідомляла: «У Ворошиловград у 1936 р. було надіслано 24 злочинці-рецидивісти. Ми їх негайно ж влаштували на роботу. Заводські організації допомогли їм в їхніх перших кроках нового життя: видали безповоротні позики на устаткування квартир, на придбання одягу й інших речей. Бронштейн і Романенко у минулому були злочинцями. Ми влаштували їх на роботу на м'ясокомбінат. Вони там незабаром стали найбільш зразковими робітниками, і дирекція виділила їм 1000 руб. на купівлю костюмів і меблів для їх квартир. Крім того, було сплачено 1700 руб. за те, що вони у вільний час навчалися на курсах шоферів. Інший колишній правопорушник, Джафаров, працюючи тепер на взуттєвій фабриці закрійником, заробляє по 200 руб. на місяць. Бачачи його чесне ставлення до дорученої роботи, дирекція фабрики видала йому 500 руб. на обладнання квартири» [16]. Видно, що картинка подавалася дуже «відлакованою»: злочинці перевиховуються, їм видають значну грошову допомогу, їх влаштовують на роботу на м'ясокомбінат (!), при тому що у радянському суспільстві працевлаштуватися на м'ясокомбінат було складно, часто через хабар.

1936 року була прийнята нова Конституція СРСР, а 1937 р. – нова Конституція УРСР. У них проголошувалися широкі права радянських громадян, але насправді ці права не реалізовувалися, ставши лише ілюстрацією до зневажання закону і правопорядку. Проте було б перебільшенням вважати, що в державі була повна правова анархія та розгул злочинності. Міліція, незважаючи на масові репресії та певну невизначеність долі багатьох власних співробітників, продовжувала протидіяти злочинності, хоча, як правильно зазначає Луїза Шеллі, якість міліцейського персоналу в ці роки не покращилася [25, с.31].

У пресі того часу досить часто писали про успіхи міліції в протидії злочинності, про сміливість та мужність окремих міліціонерів. Так, наприклад, київська газета «Більшовик» у номері за 7 січня 1937 р. повідомляла: «Кілька днів тому вартувий міліціонер дивізіону зовнішньої служби т. Мельник стояв на варті на Володимирському базарі. Він помітив, що якийсь хуліган напав на лейтенанта РСЧА. Хуліган поранив його ножом і зник в одному з парадних ходів Червоноармійської вулиці, щільно зачинивши за собою двері. Міліціонер кинувся навздогін, але хуліган раптом розчинив двері і поранив міліціонера в голову каменем та порізав йому ножом шинель. Мельник, незважаючи на поранення, витяг з кобури наган, рукояткою вибив з рук бандита ніж і заарештував хулігана, не застосовуючи зброї. Начальник Київської облміліції, старший майор т. Ряботенко в наказі висловив подяку тов. Мельникові за сміливе затримання бандита» [22].

У протистоянні з бандитами міліціонери не лише отримували поранення, але й гинули, захищаючи правопорядок. Газета «Комуніст» у номері від 5 липня 1937 р. повідомляла: «Вночі на розі вулиці Госпітальної і Запорізької (Одеса), стояв на посту міліціонер Г. А. Алексаткін. Він помітив, що п'ять невідомих чоловік несли драбину, перекинули її біля одного будинку через залізну огорожу і збиралися пролізти в квартиру. Міліціонер затримав їх. Коли тов. Алексаткін супроводжував грабіжників, один з них вдарив його ножом у груди. Незважаючи на смертельне поранення, стікаючи кров'ю, Алексаткін сім разів вистрелив у грабіжників і поранив одного з них. Потім він впав і за кілька хвилин помер. Органи міліції негайно вжили заходів і затримали всіх п'ятьох злочинців» [4].

Повідомлялося і про протидію іншим видам злочинів, зокрема, наркоманію, що тоді було не таким частим, як сьогодні. Так, газета «Пролетарська правда» у числі за 1 лютого 1938 р. повідомляла: «Штаб-квартира наркоманів містилася на бульварі Шевченка № 55, кв.14. Кербуд Володимир Зайченко і його дружина Ніна Зайченко створили кубло, де морально деградовані люди, здебільшого з дрібнобуржуазного середовища, одержували опіум, морфій, героїн, пантопон, кокаїн та інші наркотики. Завсідниками кубла були: співробітниця артілі «Художпром» Т. Ковальська, режисер лялькового театру Є.

Яворовський, кінопрацівник Г. Затворницький, А. Селезньов, І. Школяренко, В. Пасічний, Постнова-Розанова та ін. Усі вони не тільки наркомани, а й здебільшого хазяї кубла, що розповсюджували наркотики. Разом з хазяями кубла до судової відповідальності було притягнуто завідувача ятки Аптекоуправління Ш. Кірнос, завідувача хімічної лабораторії інституту торфу Я. Хаскіна, агента постачання лікарні ім. Павлова М. Ліberman, лікаря Є. Щербіна та ін. Коли органи міліції викрили кубло, у ньому було знайдено у великій кількості наркотики, шприци та інший інструментарій. Народний суд Сталінського району міста Києва розглядав цю справу і засудив винуватців до різних строків ув'язнення» [21].

У 1937-1938 рр. криміногенна ситуація на вокзалах була досить напруженою. Як згадував ветеран міліції, колишній начальник Харківського відділення транспортної міліції Т. Юрченко, «черговий [по відділенню] був завалений роботою. Він ледве встигав приймати заяви про крадіжки. Про крадіжки документів заяви не приймали: такі випадки просто заносилися до загального списку. Багато крадіжок ще тоді здійснювалися методом підсидки: злодійка знайомилася з пасажиркою, входила до неї в довіру, а коли та відходила і просила пригланути за речами – крала їх» [11, с.16].

Враховуючи цю ситуацію, нарком внутрішніх справ СРСР 2 серпня 1937 р. видав наказ «Про організацію опергруп залізничної міліції на потягах». У ньому наказувалося: 1) При кожному відділі залізничної міліції організувати опергрупи негласного складу для обслуговування потягів. 2) Покласти на ці групи обов'язок затримувати в потягах злочинців, безпритульних і передавати їх в найближчі оперпункти й відділення для притягнення до кримінальної відповідальності. У першу чергу обслужити найбільш неблагополучні перегони. 3) Підбір особового складу опергруп зробити особливо ретельно, виділяючи на цю роботу молодих, енергійних людей, що працювали раніше по затриманнях злочинців у кримінальному розшуку, із числа досвідчених, тямущих дільничних інспекторів. 4) Ввести особливий облік результатів роботи опергруп і доповідати мені щомісячно» [17, с.539].

17 вересня 1938 р. було видано циркуляр народних комісарів внутрішніх справ СРСР «Про недоліки в роботі міліції по охороні громадського порядку». У ньому йшлося про істотні недопрацювання в цій сфері діяльності міліції. Міліційні пости виставлялися за дислокацією, що не змінювалася роками, і без урахування оперативної потреби. Базари, сади, кіно й інші громадські місця були недостатньо забезпечені постовою службою, міста в нічний час охоронялися погано. Для постів використовували незначну кількість міліціонерів; так, упродовж 1937 року в середньому щодоби на пости виставляли тільки від 15-ти до 30 % наявного складу.

Оскільки циркуляр датовано 1938 р., то він не міг обійтися без обвинувачень на адресу «ворогів народу». Зокрема, у ньому було зазначено, що «міліційна охорона місць, найбільш уражених кримінальними проявами, у деяких випадках була незабезпечена і є результатом прямої шкідницької діяльності нині викритих ворогів народу, що пробралися до міліції». І далі: «Байдуже ставлення міліції до використання двірників призвело до проникнення на цю роботу класово-чужого і кримінального елемента. Перевірка двірників у 22 краях і областях виявила: - колишніх городових і білих офіцерів – 302, засуджених – 566 злодіїв, перебіжчиків, куркулів – 559 тощо. Особливо велика засміченість виявлена серед двірників у Ленінграді, Орловській, Вінницькій областях і Вірменській РСР» [15, с.640]. Наркомат вимагав рішуче перебудувати роботу й усунути вказані недоліки.

З метою попередження злочинів органи міліції провели велику роботу щодо вилучення зброї. Тільки за два квартали 1940 і 1941 років у жителів східних і західних областей України було вилучено 1362 гвинтівки, 887 обрізів, 2110 револьверів, 50 кулеметів, 2243 одиниці гладкоствольної зброї, 1362 одиниці холодної зброї, 617 гранат, 228 карабінів і 15289 набоїв [28, арк.173-174].

Невикоріненими, однак, залишались порушення в дізнавальній та слідчій роботі. Через це багато справ повертали в органи міліції на дорозслідування через їх неякісне оформлення. Наприклад, у Дніпродзержинську за осінь 1940 року на дорозслідування було повернуто 35 таких справ, у Кривому Розі – 33, у Нікополі – 9. Інколи справи направляли до суду чи

прокуратури неохайно підшиті, брудні, з розірваними обкладинками, не підписані особами, котрі їх укладали, та недатовані [19, с.185].

Серйозну увагу в передвоєнні роки звертали також на охорону громадського порядку, здійснювану постовою і патрульною службами. У липні 1940 року з метою вдосконалення охорони громадського порядку й роботи із забезпечення безпеки громадян був прийнятий новий статут постової служби міліції. У документі було суворо визначено коло обов'язків, передбачено норми розрахунку зовнішніх постів, встановлено суворий контроль за несенням служби постовими нарядами. Загальна кількість постів збільшилася до 1 663 змін. Відбувалося повсюдне посилення постової служби.

Охорона громадського порядку в цей період здійснювалася

- через мережу зовнішніх постів міліції, що охоплювала місця, уражені злочинністю, усі вулиці з інтенсивним рухом, парки, сади, сквери, видовищні підприємства, місця гулянь і свят, залізничні станції, вагонні парки, пристані, порти;
- через дільничних уповноважених міліції, лінійних оперуповноважених транспортної міліції, що обслуговували конкретні ділянки залізниць і водних басейнів і охоплювали своїм спостереженням усю територію міст, залізниць і водних басейнів;
- через патрулі, що висилалися в нічний час за заздалегідь розробленими маршрутами з обов'язковим періодичним обходом (об'їздом) місць, уражених злочинністю, околиць міст, територій станцій, залізничних селищ, перегонів залізниць, уражених викиданням вантажів з потягів.

Отже, у другій половині 1930-х рр. міліція УСРР здійснювала достатньо різноманітну та багатоаспектну діяльність щодо протидії злочинності. Певна увага приділялася поліпшенню роботи слідчих, дільничних інспекторів, агентурно-інформаційній роботі, залученню громадськості до протидії злочинності. У результаті вдалося досягти певного зменшення загального рівня злочинності. Проте кількість деяких видів злочинів (хуліганство) навіть зросла. З'явилися й нові види злочинів, пов'язані з новими реаліями життя (паспортизацією, розкраданням колгоспного майна та ін.) Також спостерігалася політизація злочинності, що було виявом посилення тоталітарного режиму в республіці.

Література

1. Авербах И. Закон 7 апреля и преступность несовершеннолетних. *За социалистическую законность*. 1935. № 8. С. 11.
2. Бандурка О. М., Греченко В. А. 1937 рік в діяльності міліції. *Європейські перспективи*. 2019. №1. С.5-11.
3. Білас І. Г. Репресивно-каральна система в Україні 1917–1953 рр.: Суспільно-політичний та історико-правовий аналіз : у 2 кн. К. : Либідь – Військо України, 1994. Кн. 1. 428 с.
4. Вбивство міліціонера. *Комуніст*. 1937. 5 липня.
5. Греченко В. А., Московець В.І. Діяльність міліції щодо протидії злочинності в УСРР у середині 1930-х років. *Право і Безпека*. 2018. №1. С.17-24. DOI: <https://doi.org/10.32631/pb.2018.1.02>
6. Доповідна записка про стан злочинності на Україні від 17 травня 1936 р. Михайленко П.П., Кондратьєв Я.Ю. *Історія міліції України у документах і матеріалах*: у 3 т. К. : Генеза, 1997. Т. 2 : (1917 – 1945). С. 146.
7. Жирнов Евгений. Дело о всероссийском хулиганстве: как распушенность и агрессия распространялись по городам и селам. *Коммерсантъ Деньги*. 2014. №6. 17.02.2014. С.49.
8. История Донецкой милиции 1917–2000 гг. / [под ред. В. С. Мальшева, В. М. Бесчастного, Л. Д. Кириченко и др.]. Донецк: Юрпрес, 2000. 472 с.
9. Краснов Д. А. Основные этапы борьбы с преступностью несовершеннолетних в СССР в 1917–1960 гг.: историко-правовой аспект. *Ученые труды Российской академии адвокатуры и нотариата*. 2013. № 1 (28). С. 95.

10. Леплевский Г. О состоянии преступности в СССР. *Социалистическая законность*. 1937. №11.С.83.
11. Милиция Южной: Краткий исторический очерк в документах, печатных и фотоматериалах / Н.С. Супрунов, Г.П. Колесников, Н.И. Синдеева и др. Харьков: УМВД Украины на ЮЖД, 1998.140 с.
12. Михайленко П. Миліція України радянського періоду (1923–1940 рр.) *Міліція України*. 2003. № 9. С. 18-20.
13. О мерах борьбы с преступностью среди несовершеннолетних: постановление СНК СССР, ЦИК СССР от 7 апреля 1935 г. №3/598. *Известия ЦИК Союза ССР и ВЦИК*. 1935. 8 апреля.
14. О мерах борьбы с хулиганством: постановление ЦИК и Совнаркома СССР от 29 марта 1935 г. *Собрание законов и распоряжений рабоче-крестьянского правительства Союза Советских Социалистических Республик. (СЗ СССР)*. 1935. №18.Ст.141.
15. О недостатках в работе милиции по охране общественного порядка: циркуляр народных комиссаров внутренних дел Союза ССР. *Міністерство внутрішніх справ України: події, керівники, документи та матеріали (1917–2017 рр.): у 6 т.: наук. вид./авт. кол.: М. Г. Вербенський, О. Н. Ярмаиш, Т. О. Проценко, В. О. Криволапчук, В. В. Ткаченко, В. М. Чисніков, Т. А. Плугатар, В. А. Довбня, О. В. Кожухар, О. В. Пристайко, В. А. Золотарьов; за заг. ред. А. Б. Авакова. Київ, 2015. Т. 4 С. 640.*
16. О перевоспитании бывших правонарушителей. *На страже социалистического Донбасса*. 1936. 8 декабря.
17. Об организации опергрупп железнодорожной милиции в поездах: приказ народных комиссаров внутренних дел Союза ССР 2 августа 1937 г. *Міністерство внутрішніх справ України: події, керівники, документи та матеріали (1917–2017 рр.): у 6 т.: наук. вид. /авт. кол.: М. Г. Вербенський, О. Н. Ярмаиш, Т. О. Проценко, В. О. Криволапчук, В. В. Ткаченко, В. М. Чисніков, Т. А. Плугатар, В. А. Довбня, О. В. Кожухар, О. В. Пристайко, В. А. Золотарьов; за заг. ред. А. Б. Авакова. Київ, 2015. Т. 4. С. 539.*
18. Об уголовной ответственности за мелкие кражи на производстве и за хулиганство: указ Президиума Верховного Совета СССР от 10 августа 1940 года. *Ведомости Верховного Совета СССР*. 1940. №28(91).
19. Павловська І.В. Організаційно-правові засади забезпечення законності в діяльності органів міліції УСРР (УРСР) (1919 - перша половина 1941 року: дис. канд.юр. наук: 12.00.01 /Національна академія внутрішніх справ. Київ, 2016.239 с.
20. Покровителі хуліганів. *Вісті ВУЦВК*. 1940. 15 жовтня.
21. Продавці опіуму. *Пролетарська правда*. 1938.1 лютого.
22. Сміливість міліціонера. *Більшовик*. 1937. 6 січня.
23. Сталин И.В. Речь на Первом Всесоюзном совещании стахановцев 17 ноября 1935 г. *Сталин И.В. Вопросы ленинизма*. Изд. 11. М. ОГИЗ, 1947. С. 493-505.
24. Шевченко А. Є. Правові засади діяльності органів внутрішніх справ УРСР на транспорті у першій половині ХХ ст. (історико - правове дослідження): дис. докт. юрид. наук: 12.00.01/ Інститут законодавства Верховної Ради України. Київ, 2006. 475 с.
25. Louise Shelley Policing Soviet Society: The Evolution of State Control. N.Y.-London: Routledge. 2005. 296 p.
26. Olga B. Semukhina & K. Michael Reynolds. Understanding the Modern Russian Police. Boca Raton, Fl., CRC Press, Taylor and Francis Group. 2013. 337 p.
27. Галузевий державний архів МВС України (ГДА МВС України). Ф.45. Оп. 5. Спр.6. Арк. 19.
28. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (ЦДАВО України). Ф. 5. Оп. 2. Спр. 16. Арк. 173-174

References

1. Averbakh I. Zakon 7 aprelya i prestupnost' nesovershennoletnikh. [Law of April 7 and juvenile delinquency] (in Russian). *Za sotsialisticheskuyu zakonnost'*. 1935. № 8. S. 11.
2. Bandurka O. M., Grechenko V. A. 1937 rik v diyal'nosti militsiyi [1937 in the activities of the militia] (in Ukrainian). *Yevropeys'ki perspektivy*. 2019. №1. S.5-11.
3. Bilas I. H. Represyvno-karal'na systema v Ukrayini 1917–1953 rr.: Suspil'no-politychnyy ta istoryko-pravovyy analiz : u 2 kn. [The repressive-punitive system in Ukraine 1917-1953: Socio-political and historical-legal analysis] (in Ukrainian): K. : Lybid' – Viys'ko Ukrayiny, 1994. Kn. 1. 428 s.
4. Vbyvstvo militsionera. [Murder of a militia officer](in Ukrainian). *Komunist*. 1937. 5 lypnya.
5. Grechenko V. A., Moskovets V.I. Diyal'nist' militsiyi shchodo protydyi zlochynnosti v USRR u seredyni 1930-kh rokiv [Activities of the militia to combat crime in the USSR in the mid-1930s.] (in Ukrainian). *Pravo i Bezpeka*. 2018. №1. C.17-24. DOI: <https://doi.org/10.32631/pb.2018.1.02>
6. Dopovidna zapyska pro stan zlochynnosti na Ukrayini vid 17 travnya 1936 r. [Brief note on the state of crime in Ukraine of May 17, 1936] (in Ukrainian). Mykhaylenko P.P., Kondrat'yev YA.YU. *Istoriya militsiyi Ukrayiny u dokumentakh i materialakh: u 3 t. K. : Geneza*, 1997. T. 2: (1917 – 1945). S. 146.
7. Zhirnov Yevgeniy. Delo o vserossiyskom khuliganstve: kak raspushchennost' i agresiya rasprostranyalis' po gorodam i selam [The case of All-Russian hooliganism: how licentiousness and aggression spread throughout cities and villages] (in Russian). *Kommersant*" Den'gi .2014. №6. 17.02.2014. S.49.
8. Istoriya Donetskoj militsii 1917–2000 gg. / [pod red. V. S. Malysheva, V. M. Beschastnogo, L. D. Kirichenko i dr.] [History of the Donetsk police in 1917 – 2000] (in Russian). Donetsk: Yurpres, 2000. 472 s.
9. Krasnov D. A. Osnovnyye etapy bor'by s prestupnost'yu nesovershennoletnikh v SSSR v 1917–1960 gg.: istoriko-pravovoy aspekt. [The main stages of the fight against juvenile delinquency in the USSR in 1917-1960: historical and legal aspect] (in Russian). *Uchenyye trudy Rossiyskoj akademii advokatury i notariata*. 2013. № 1 (28). S. 95.
10. Leplevskiy G. O sostoyanii prestupnosti v SSSR. [On the state of crime in the USSR] (in Russian). *Sotsialisticheskaya zakonnost'*. 1937. №11. S.83.
11. Militsiya Yuzhnoy: Kratkiy istoricheskiy ocherk v dokumentakh, pechatnykh i fotomaterialakh. [Militia of the South: A Brief History of Documents, Printed and Photographic Materials] (in Russian). / N.S. Suprunov, G.P. Kolesnikov, N.I. Sindeyeva i dr. Khar'kov: UMVD Ukrainy na YUZHHD, 1998. 140 s.
12. Mykhaylenko P. Militsiya Ukrayiny radyans'koho periodu (1923–1940 rr.) [The militia of Ukraine of the Soviet period (1923-1940)] (in Ukrainian). *Militsiya Ukrayiny*. 2003. № 9. S. 18-20.
13. O merakh bor'by s prestupnost'yu sredi nesovershennoletnikh. [On measures to combat juvenile delinquency] (in Russian): postanovleniye SNK SSSR, TSIK SSSR ot 7 apr. 1935 g. № 3/598. *Izvestiya TSIK Soyuzha SSR i VTSIK*. 1935. 8 aprelya.
14. O merakh bor'by s khuliganstvom: postanovleniye TSIK i Sovnarkoma SSSR ot 29 marta 1935 g. [On measures to combat hooliganism: Decree of the Central Executive Committee and the Council of People's Commissars of the USSR. (in Russian). *Sobraniye zakonov i rasporyazheniy raboche-krest'yanskogo pravitel'stva Soyuzha Sovetskikh Sotsialisticheskikh Respublik (SZ SSSR)*.1935. №18. St.141.
15. O nedostatках v rabote mylytsyy po okhrane obshchestvennoho poryadka. [On the defects in the work militia of the to protect public order] (in Russian): tsyrkulyar narodnykh komysarov vnutrennykh del Soyuzha SSR. *Ministerstvo vnutrishnikh sprav Ukrayiny: podiyi, kerivnyky, dokumenty ta materialy (1917–2017 rr.): u 6 t.: nauk. vyd./avt. kol.: M. H. Verbens'kyy, O. N. Yarmysh, T. O. Protsenko, V. O. Kryvolapchuk, V. V. Tkachenko, V. M. Chysnikov, T. A. Pluhatar, V. A. Dovbnya, O. V. Kozhukhar, O. V. Prystayko, V. A. Zolotar'ov; za zah. red. A. B. Avakova*. Kyiv, 2015. T. 4. S. 640.

16. O perevospitanii byvshikh pravonarushiteley. [About the re-education of former offenders] (in Russian). *Na strazhe sotsialisticheskogo Donbassa*. 1936. 8 dekabrya.
17. Ob orhanyzatsyy operhrupp zheleznodorozhnoy mylytsyy v poezdakh [On the organization of railway militia operatives in trains] (in Russian): prykaz narodnykh komysarov vnutrennykh del Soyuzu SSR 2 avhusta 1937 h. *Ministerstvo vnutrishnikh sprav Ukrayiny: podiyi, kerivnyky, dokumenty ta materialy (1917–2017 rr.): u 6 t.: nauk. vyd./avt. kol.: M. H. Verbens'kyy, O. N. Yarmysh, T. O. Protsenko, V. O. Kryvolapchuk, V. V. Tkachenko, V. M. Chysnikov, T. A. Pluhatar, V. A. Dovbnaya, O. V. Kozhukhar, O. V. Prystayko, V. A. Zolotar'ov; za zah. red. A. B. Avakova*. Kyiv, 2015. T. 4. S. 539.
18. Ob ugolovnoy otvetstvennosti za melkiye krazhi na proizvodstve i za khuliganstvo: ukaz Prezidiuma Verkhovnogo Soveta SSSR ot 10 avgusta 1940 goda. [On criminal liability for petty thefts at work and for hooliganism: Decree of the Presidium of the Supreme Soviet of the USSR of August 10, 1940]. (in Russian). *Vedomosti Verkhovnogo Soveta SSSR*. 1940. №28 (91).
19. Pavlovs'ka I.V. Orhanizatsiyno-pravovi zasady zabezpechennya zakonnosti v diyal'nosti orhaniv militsiyi USRR (URSR) (1919-persha polovyna 1941 roku [Organizational and legal principles of law enforcement in the activities of the militia of the USRR (USSR) (1919-first half of 1941)] (in Ukrainian): dys. kand.yur. nauk:12.00.01/Natsional'na akademiya vnutrishnikh sprav. Kyiv, 2016.239 s.
20. Pokrovyteli khulihaniv. [Protecting hooliganism] (in Ukrainian). *Visti VUTSVK*. 1940. 15 zhovtnya.
21. Prodavtsi opiumu. [Opium sellers] (in Ukrainian). *Proletars'ka pravda*. 1938.1 lyutoho.
22. Smilyvist' militsionera. [The courage of a militiaman] (in Ukrainian). *Bil'shovyk*. 1937. 6 sichnya.
23. Stalin I.V. Rech' na Pervom Vsesoyuznom soveshchanii stakhanovtsev 17 noyabrya 1935 g.[Speech at the First All-Union Meeting of the Stakhanovites on November 17, 1935] (in Russian). *Stalin I.V. Voprosy leninizma*. Izd.11. M. OGIZ, 1947. S.493-505.
24. Shevchenko A. YE. Pravovi zasady diyal'nosti orhaniv vnutrishnikh sprav URSR na transporti u pershiy polovyni KHKH st. (istoryko-pravove doslidzhennya) [Legal principles of activity of law-enforcement bodies of the USSR on transport in the first half of the twentieth century. (historical and legal research)] (in Ukrainian): dys. dokt. yuryd. nauk: 12.00.01/ Instytut zakonodavstva Verkhovnoyi Rady Ukrayiny. Kyiv, 2006. 475 s.
25. Louise Shelley (2005) Policing Soviet Society: The Evolution of State Control. (in English). N.Y.-London: Routledge.296 p.
26. Olga B. Semukhina & K. Michael Reynolds. (2013) Understanding the Modern Russian Police. (in English). Boca Raton, Fl., CRC Press, Taylor and Francis Group.337 p.
27. Haluzevyy derzhavnyy arkhiv MVS Ukrayiny (HDA MVS Ukrayiny). [Sectoral State Archive of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine (MIA of Ukraine)] (in Russian). F. 45. Op. 5. Spr. 6. Ark. 19.
28. Tsentral'nyy derzhavnyy arkhiv vyshchyykh orhaniv vldy ta upravlinnya Ukrayiny (TSDAVO Ukrayiny). Central State Archives of Higher Authorities and Administration of Ukraine (CDAVO of Ukraine)] (in Russian). F. 5. Op. 2. Spr. 16. Ark. 173-174